

Vědomí karmy ve výchově

12. října 1917, Dornach, GA 170

Rudolf Steiner

Někdejší zkoušky ohněm a dnešní nutnost překonat bázeň z duchovního světa

[...] Již jsem poukazoval na to, že v dřívějších údobích, ještě ve čtvrtém poatlantském údobí, lidé měli k dispozici síly, které se dnes proměnily, které jsou prostě jiné. Říkal jsem, že dokonce i jas- nozření je dnes jiné a je založeno na jiných předpokladech. Jisté děje se již nemohou uskutečňovat tak, jak se uskutečňovaly například ještě ve čtvrtém poatlantském údobí, mimo jiné třeba tyto:

Ve čtvrtém poatlantském údobí - lidé o tom dnes vědí jen díky vyprávěním, kterým už samozřejmě nevěří - existovaly zkoušky ohněm. Spočívaly v tom, že se vina či nevina toho či onoho člověka zjišťovala tím, že musel projít po žhavém roštu. Jestliže se popálil, byl považován za vinného, jestliže se nepopálil a po žhavém přešel bez úhony, byl považován za nevinného. Pro dnešní lidi je to samozřejmě stará pověra, nicméně je to pravda. Je to jen jedna z vlastností, kterou dříve lidé měli a kterou už dnes mít nemohou. Člověk měl kdysi tuto vlastnost: Když byl nevinný ve slavnostní chvíli, která nastala, natolik prostoupený svou nevinou, natolik pevně spočíval v lůně božských duchů, byl ve svém vědomí natolik pevně spjat s duchovním světem, že jeho astrální tělo bylo vyzvednuto z fyzického těla, pak mohl fyzickým tělem přejít po žhavém. Tak tomu v dřívějších dobách prostě bylo. Taková je pravda. Bude velmi dobré, když si jednou co nejzřetelněji uvědomíte, že tato „stará pověra“ se zakládá na pravdě - i když samozřejmě není třeba, abyste tyto intimnější pravdy hned zítra vykládali faráři.

Tyto věci se ovšem proměnily. Takový člověk, který musel určitým způsobem prokázat svou nevinu, mohl být případně převeden po žhavém. Můžete si však být naprosto jisti, že obecně se lidé i tehdy ohně obávali a po žhavých rostech nechodili zrovna dvakrát rádi. I tehdy tomu bylo tak, že jim to obecně nahánělo hrůzu, jenom těm ne, kteří tím mohli prokázat svoji nevinu. Avšak cosi ze síly, která lidi kdysi prováděla skrz žár, se zničilo, zničilo v tom smyslu, jak jsem o zničeni jako takovém mluvil minule. A právě jasnozření pátého poatlantského údobí, spojení s duchovním světem se zakládá na týchž, ovšem proměněných silách, na nichž se kdysi zakládalo procházení ohněm. Jen s tím rozdílem, že tyto síly se zničily.

Chce-li se dnes člověk spojit s jistými faktory duchovního světa, musí překonat podobnou bázeň, jakou musel překonat v dřívějších dobách, když procházel ohněm. To je důvod, proč má dnes mnoho lidí z duchovního světa strach jako z ohně. Ani se nedá říci, že to je myšleno pouze obrazně, [řekne-li se,] že se bojí popálení; oni se skutečně bojí, že se spálí. Na tom se zakládá nepřítelství vůči duchovní vědě: Ti lidé se bojí, že se spálí. Pokrok doby od nás však žádá, abychom zvolna přistoupili k ohni, abychom se skutečnosti nebáli. Neboť zničenný život, jak jsem ho popsal v minulých úvahách, si u mnoha faktorů (přinejmenším prozatím; v dalším průběhu to bude stále silnější) žádá lehounké pronikání k duchovnímu světu, přibližování se k duchovnímu světu ve všech oblastech, zvláště pak v oblasti výchovy.

Nutnost ve výchově: nahradit metodiku vědomím karmy

V oblasti výchovy se lidé budou muset přesvědčit o tom, že je nutné, aby v úvahu připadly úplně jiné faktory, než jaké lze získat z největšího rozmachu materialistické epochy. Budou se muset přesvědčit, že mnohé z toho, co na základě materialistického pojetí života - které se ovšem opírá o smysly, a tudíž o *májá*, o klam - nutně považují v tom nejeminentnějším smyslu za správné, musí být odmítnuto a nahrazeno pravým opakem. Dnes si právě v oblasti výchovy s nesmírnou silou představují, že je důležité naučit vychovatele, učitele co nejvíc z metodiky. Všude se na to poukazuje: Tohle se musí dělat takhle a tohle zase takhle. - Snaží se vytvořit opravdu pevné stanovené pojmy o tom, jak se má vychovávat. Dnešní lidé mají vůbec představu [nutnosti] jakési šablony. Byli by nejraději, kdyby mohli vytvořit takový obraz ideálního vychovatele, který by pak mohli kdykoli použít. Avšak o této otázce by je mohla poučit i velmi jednoduchá úvaha nad sebou samým. Zeptejte se někdy s maximálním sebepoznáním, jehož jste schopni, co z vás dnes je - do určité míry to jde, aby se člověk podíval na to, co z něj je - a pak se zeptejte, jak vypadali učitelé, vychovatelé, kteří na vás ve vašem mládí působili. Anebo kdyby to snad nešlo, pokuste se podívat se na nějakou známou, významnější osobnost a pak na její vychovatele, jestli lze význam těchto vychovatelů uvést nějakým způsobem do souladu s tím, co tato osobnost vykonala.

Bylo by zajímavé, kdyby se v životopisech více mluvilo o vychovatelích; ukázalo by se pak leccos zajímavého. Jenom by se toho příliš nezjistilo o tom, co tito vychovatelé vykonali, aby tyto osobnosti byly jednou takové, jaké jsou. Většinou by to dopadlo tak, jako například u Herdera, který se stal významným člověkem; jedním z jeho nejznámějších učitelů byl jistý rektor Grimm²⁶, a ten chlapce vždycky hrozně mlátil. Nu, z tohoto mlácení Herderova zdatnost nevzešla; byl to hodný hoch a příliš bití nedostával. Čili ona obecná vlastnost učitele u Herdera nijak nezapůsobila! O tomto rektoru Grimmovi se vypráví roztomilá příhoda, která je pravdivá. To jednou takhle strašlivě seřezal chlapce, který byl Herderovým spolužákem. Když pak chlapec vyšel na ulici, potkal ho muž, který z venkova přinesl telecí a ovčí kůže. Muž se chlapce zeptal: Pověz, chlapče, kde tu najdu někoho, kdo by mi vyčínil kůži? Potřebuji, aby mi někdo vyčínil telecí a ovčí kůži. - A chlapec na to: Ach, to jděte k panu rektoru Grimmovi, ten umí dobře vyčínit; ten vám ty kůže jistě vyčíní, to on dovede! - Muž tedy skutečně šel a zazvonil u rektora Grimma; inu, pro rektora to byla lekce. Ovšem díky této vlastnosti vychovatele se Herder nestal Herderem. A tak najdete leccos, podíváte-li se na systém výchovy lidí, kteří se později stali známějšími osobnostmi.

Důležité bude naopak něco, co vychází z věci mnohem intimnější. Bude důležité, aby zvláště s ohledem na systém výchovy a výuky zaujala náležitě místo otázka karmy, otázka osudu, myšlenka osudu. Je skutečně důležité, s kterými osobnostmi mě má karma jako dítě nebo jako mladého člověka svedla dohromady. Nesmírně mnoho závisí na tom, abychom vychovávali pod dojmem, s vědomím tohoto působení karmy. Vidíte, že na určité vlastnosti duše, na určité vlastnosti smýšlení závisí velmi mnoho.

1. sedmiletí: napodobování, 2. sedmiletí: autorita

Vezmete-li si to, co dnes již můžeme ze stanoviska duchovní vědy říci o výchově, zjistíte, že to je v souladu s tím, co jsem uvedl. Dnes musíme především zdůraznit: Pro prvních sedm let, do výměny zubů, je důležité, že dítě chce všechno napodobovat, pro druhých sedm let, do pohlavní zralosti, pak

to, že se musí podřizovat autoritě. Je tedy třeba, abychom dítěti ukazovali něco, co může náležitě napodobovat. Dítě sice napodobuje všechny lidi, především ale své vychovatele. Od sedmého do čtrnáctého roku také věří všem lidem, má však věřit zvláště těm, kdo mají být jeho vychovateli a učiteli. Správně chovat se budeme moci jen pod ustavičným dojmem myšlenky karmy, jen budeme-li skutečně s touto myšlenkou niterně spojeni. Jestli učíme o něco lépe nebo hůře, na tom fakticky nezáleží. Mohou to být dokonce nešikovní učitelé, velmi nešikovní, a přesto mohou mít případně velký vliv. Na čem to záleží?

Právě v době zniternění, kterou jsem vyličil, záleží okolnost, zda jsme správnými učiteli nebo správnými vychovateli, na tom, jak jsme byli s dotyčnou dětskou duší spojeni, ještě než jsme se oba, vychovatel i dítě, narodili. Rozdíl totiž spočívá pouze v tom, že jako učitelé či vychovatelé jsme přišli na svět o tolik a tolik let dříve než ony děti. Předtím jsme s těmito dětmi byli spolu v duchovním světě. Odkudpak máme onu potřebu, tendenci napodobovat, když se narodíme? Inu, přinášíme si ji z duchovního světa. V prvních letech života napodobujeme proto, že si tendenci napodobovat přinášíme s sebou z duchovního světa. A koho bychom napodobovali nejraději? Toho, kdo nám dal naše vlastnosti v duchovním světě, od něhož jsme v duchovním světě něco získali, ať už v té, nebo v oné oblasti. Duše dítěte byla před narozením spojena s duší vychovatele. Bylo mezi nimi intimní spojení; tímto spojením se má posléze vnější tělesnost, to, co žije na fyzické pláni, pouze řídit.

Jestliže to, co jsem teď právě řekl, nebudete pojímat jako abstraktní pravdu, ale chopíte se toho celou svou duší, zjistíte, že je tím řečeno něco nesmírně významného. Uvažte jen, jaká svátá vážnost, jaká nekonečná hloubka by se v oblasti vyučování zmocnila lidských duší, kdyby žili pod tímto dojmem: Ukazují teď dítěti to, co ode mě před narozením přijalo v duchovním světě. Kdyby se to stalo skutečným vnitřním impulzem! Na tom, aby zavládlo takovéto smýšlení, takovéto duševní rozpoložení, záleží mnohem více než na vštěpování lidem, že to či ono mají dělat tak a tak. To už vyplyne samo, jestliže mezi vychovatelem, učitelem a žákem panuje správná nálada, jestliže tuto náladu a toto smýšlení čerpají ze svaté vážnosti svého velkého životního úkolu. Především tu ale musí být tato svátá vážnost. Právě v této oblasti je to nesmírně důležité. Působí jako jed, jestliže se dnes často požaduje, aby dítě všemu rozumělo. Nejednou jsem již upozorňoval na to, že dítě nemůže všemu rozumět. Od prvního do sedmého roku nemůže rozumět vůbec ničemu; tehdy všechno napodobuje. A pokud nenapodobuje dostatečně, nemůže později dostatečně čerpat ze svého nitra. Od sedmého do čtrnáctého roku musí věřit, musí žít pod dojmem autority, má-li být jeho vývoj zdravý. A záleží na tom, aby tyto skutečnosti byly začleněny do života.

Rozumné lidi nelze vychovat předčasným rozvíjením rozumu

Jestliže se dnes tolik dbá na to, aby děti všemu rozuměly, aby se děti ani malé násobilce neučily, aniž by všemu rozuměly (jenže ony tomu přece nerozumí!), pak se z dětí místo rozumných lidí dělají počítačové stroje. Vštěpuje se jim rozum spočívající v okolním světě živelů, o němž jsem mluvil posledně, místo aby se rozvíjel jejich vlastní rozum. To se ovšem dnes děje velmi často. Lidé se vehementně snaží dosáhnout „ideálu“, kdy se v dětech nebude rozvíjet jejich vlastní rozum, ale bude se jim vštěpovat rozum živelů, který je kolem nich, takže dítě je zapřádáno, zaplétáno do živlového světa. To se ukazuje také na případu mnoha současníků. Ohledně mnoha skutečností dnes můžeme říci: Ti lidé přece vůbec nemyslí sami, oni myslí v jakési obecné atmosféře myšlení. Má-li vzejít něco individuálního, pak to vzejde z něčeho úplně jiného než z toho, co je v lidské přirozenosti považováno za božské.

Příroda a povaha živého, také pojmání světa, musí lidi opět [začít] uchvacovat. Jak říkám, je to nepohodlnější než zacházet s pouhými pojmovými mrtvolami. To živé se musí lidí opět zmocňovat. A lidé se musí seznámit s tím, že život nemohou řídit mrtvé pravdy, ale pouze pravdy, které jsou živé. Jednou z mrtvých pravd je ta následující.

Máme z lidí vychovávat rozumné lidi; to bychom měli. Nuže - takto se ukazuje mrtvá pravda - kultivujme rozum co možná nejdříve, a vychováme rozumné lidi. To je ale skutečně nesmysl. Je to stejný nesmysl, jako kdyby se někdo rozhodl, že z jednoletého dítěte vychová ševče. Člověk se stane rozumným právě tehdy, není-li rozumem kultivován příliš brzy. V životě musíme často konat opak toho, co chceme způsobit. Jídlo také nemůžeme rovnou sníst, ale musíme ho nejprve uvařit. A kdybychom chtěli při vaření provést totéž, co provádíme při jídle, tak bychom si jídlo patrně ušetřili. Stejně tak nevychováme rozumné lidi tím, že budeme co možná nejdřív kultivovat jejich rozum, nýbrž tím, že budeme v raném mládí kultivovat to, co je uzpůsobí k tomu, aby později byli rozumní. Abstraktní pravda je tato: Rozum kultivujeme skrze rozum. Živá pravda je tato: Rozum kultivujeme skrze zdravou víru v oprávněnou autoritu. Předpoklad a závěr v živé větě mají zcela jiný obsah než předpoklad a závěr v mrtvé, abstraktní větě. To je něco, s čím se lidstvo musí postupně víc a víc seznamovat.

Abstraktnost myšlení a důsledky pro život

To je ovšem nepohodlné. Uvažte, jak je nepohodlné, když si stanovíte cíl a domníváte se, že ho můžete bezprostředně dosáhnout, budete-li dělat totéž, co tento cíl obsahuje co do pojmu. V životě však musíte dělat opak. To je samozřejmě nepohodlné. Ale najít cestu do skutečnosti a do života je úkolem doby a my se jím musíme v tom nejeminentnějším smyslu proniknout. Je to nutné ve vztahu k velkým i každodenním úkolům. Nevezmete-li tyto věci vážně, neporozumíte době a budete dělat pravý opak toho, co dělat máte. Lidé dnes ani netuší, jak abstraktní, jak nekonečně abstraktní vlastně jsou, chtějí-li všechno vtěsnat do určité šablony. Skutečnost však není vtěsnaná do šablon, skutečnost se proměňuje. Naše hlava, naše obratle hlavy jsou přetvořením zádoových obratlů, obojí však vypadají zcela rozdílně. Uvedl bych příklad z praktického života. Představte si, že na nějaké vysoké škole by působil učitel, který by zastával něco, proti čemu musím já nebo někdo jiný v nejeminentnějším smyslu vystupovat. Samozřejmě bych se všemožně snažil ukázat, že dotyčný zastává nesprávný názor, a nezdráhal bych se žádné námahy, pokud bych chtěl splnit svou povinnost, abych ukázal, že nemá pravdu a to, co říká, je nesmysl. To je jedna strana věci.

Dejme tomu, že dotyčnému vysokoškolskému učiteli by se stalo, že by ho úřady chtěly z nějakého důvodu odvolat nebo by ho chtěly pokárat. Co bych pak udělal? Samozřejmě, že bych se ho v nejeminentnějším smyslu zastal, vystoupil bych proti jeho odvolání a proti pokárání, protože přece záleží na tom, abych byl odpůrcem jeho nauky, jedná-li se o uskutečňování svobodných institucí. Dokud stojíme na půdě teorie, bojujeme. Jedná-li se o vnější instituci, boj ustává, ba může se dokonce změnit v obhajobu. A je třeba pochopit, že takový člověk, který se soupeřením nechá svést například k tomu, aby se podílel na pokárání dotyčného, myslí podle. Ale dejme tomu, že by dotyčný vysokoškolský učitel byl právě učitelem ekonomie nebo politikologie a byl by povolán do státních služeb, a šlo by o to, zda má být politikem nebo ne. Jak by se pak

měl člověk zachovat? Měl by se zachovat tak, že by ho samozřejmě od jeho politické dráhy co nejdříve odvrátil, jinak by totiž jeho nauka začala páchat škody v praktickém životě.

Jasnozřivost budoucích vychovatelů

Při jednání jde vždy o to, abychom žili ve skutečnosti, v bezprostřední živoucí skutečnosti a nenechali se ovládat svými pojmy. V pojmovém životě se jedná o to, aby člověk své pojmy sledoval ostřížím zrakem. Použil jsem tento příklad, abyste pochopili, jaký je rozdíl mezi chováním ve skutečnosti a chováním ve svých pojmech. A člověk, který to nerozlišuje, není tím, kdo by nějakým způsobem mohl žít s úkoly nejbližší budoucnosti. Člověk, který to nerozlišuje, je nanejvýš wilsonovcem, nikoli však člověkem, který může žít s úkoly nejbližší budoucnosti, který s nimi počítá. Záleží na tom, abychom dobře zvážili, co žije ve skutečnosti, a o čem musíme být přesvědčeni ve svém pojmovém světě. Výchova mládeže musí zvláště hledět na tyto věci. Budoucí vychovatelé jsou dnes nesmírně zatěžováni tím, že se jim vštěpují všelijaké zásady, jak mají vyučovat, jak mají vychovávat. To ovšem v příští budoucnosti nebude zdaleka tak důležité. Důležité naopak bude, aby poznali rozličné projevy lidské přirozenosti, aby se stali v tom nejintimnějším smyslu psychology, aby se stali skutečnými znalci duší, neboť vztah vychovatele, vyučovatele k chovanci musí být analogický jasnozření. I když si toho není vychovatel plně vědom a v jeho duši to žije instinktivně, musí tomu být přesto tak, aby instinktivně, speciálně jako učitel, získával až věštecký obraz toho, co chce z jeho chovance vzejít. A jakkoli zvláště to dnes zní, nastane pak podivuhodná věc: Vychovatelům budoucnosti se bude často zdát o jejich chovancích, neboť do snů se halí věštby. Obrazy, které máme ve snech, máme jen proto, že nejsme zvyklí dávat sen do souvislosti s budoucností; jako kdybychom navlékli na tělo šaty, navlékáme na ně reminiscence z minulosti. To, co vlastně ve snu žije, poukazuje vždycky na budoucnost. A je tomu skutečně tak, že právě vnitřní život vychovatelů mládeže se musí proměnit. To je důležité. Ovšem vzhledem k tomu, že vychovatelem mládeže je jistým způsobem, s výjimkou nepatrného počtu lidí, víceméně každý člověk, bude to, co jsem naznačil - porozumění karmickému spojení lidí - muset mít obecnější smysl. Na tom, zda se to stane obecným věděním, bude záviset nesmírně mnoho. [...]

R. Steiner, přednáška pro členy Anthroposofické společnosti z 12. října 1917 v Dornachu, in: Die spirituellen Hintergründe der äufieren Welt. Der Sturz der Geister der Finsternis, GA 177, str. 126nn.